

‘आत्महत्या केलेल्या शेतकरी कुटुंबाच्या समस्यांचा एक अभ्यास’**प्रा. डॉ. संदीप गढेकर**सहायक प्राध्यापक, विभाग प्रमुख,
मत्स्योदरी कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय अंबड**गोषवारा:**

जगाचा पोशिंदा शेतकरी संदर्भात अभ्यास करताना ‘आत्महत्या केलेल्या शेतकरी कुटुंबाच्या समस्यांचा एक अभ्यास’ हा संशोधन विषय निवडला आहे. यामध्ये द्वितीय साधनांचा वापर करण्यात आला आहे. संशोधनाची व्याप्ती जालना जिल्हातील 25 आत्महत्या केलेल्या कुटुंबाचा विचार करण्यात आला आहे. या मध्ये वय, लिंग, शिक्षण, इत्यादींचा विचार करण्यात आला आहे.

कुटुंबिक स्थिती मध्ये कुटुंबाचा प्रकार, आजार, व्यसनाधीनता, वाद-विवाद, कर्ज, आदी बाबींचे विश्लेषण केल असता. निष्कर्ष मध्ये वय वर्ष 36 ते 45 या वयोगटात जास्त आत्महत्या दिसून आली आहे. आत्महत्या करणाऱ्यात पुरुषाचे प्रमाण जास्त आहे. आत्महत्या करणाऱ्यामध्ये शिक्षणाचा अभाव दिसून येतो. विभक्त कुटुंब पध्दतीत आत्महत्या दिसून येते. बहूतेक कुटुंबात आर्थिक प्रश्न, व्यसनाधीनता, वाद-विवाद, आजारपण, इत्यादींचा समावेश दिसून येते.

प्रस्तावना :-

भारत हा कृषीप्रधान देश आहे. कृषी हा भारताच्या अर्थ व्यवस्थेचा कणा आहे. प्रत्यक्ष शेती व्यवसाय करणारा, शेत जमीण कसणारा व्यवसायीक म्हणजे ‘शेतकरी’ होय. ज्याला जगाचा पोशिंदा असे देखील म्हणतात. आज याची आवस्था अत्यंत दयनीय आहे. अनेक आव्हाणांना तो सामोरे जात आहे. यामध्ये प्रमुख्याने दोन प्रकार पडतात. एक नैसर्गिक आणि दुसरा मानवनिर्मित समस्या यांचा समावेश होते. यावर वैमागून शेवटी तो आत्महत्येचा मार्ग स्विकारतो.

भारतात प्रामुख्याने महाराष्ट्र, आंध्रप्रदेश, कर्नाटक, मध्यप्रदेश, छत्तीसगड या राज्यात शेतकरी आत्महत्याचे प्रमाण जास्त दिसून येते. जागतीकीकरणानंतर आत्महत्याचे प्रमाण वाढलेले दिसून येते. 1996 ते 2012 या काळात महाराष्ट्रात 54,540 शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या झाल्याची नोंद आहे. यामध्ये मराठवाडा आणि विदर्भ या विभागाचा सर्वात मोठा वाटा आहे.

संशोधनाचे महत्व: शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या हा गंभीर स्वरूपाची समस्या आहे. यामुळे शेतकऱ्यांच्या आत्महत्यानंतर कुटुंबात अनेक सामाजिक समस्या तयार होत आहे. या समस्यांचे स्वरूप समजावून घेण्यासाठी हे संशोधन महत्वाचे आहे.

संशोधनाचा उद्देश:-

- आत्महत्या केलेल्या शेतकरी कुटुंबाच्या समस्यांचा अभ्यास करणे.

संशोधनाची गृहितकृत्ये:-

- आत्महत्या केलेल्या शेतकरी कुटुंबात सामाजिक समस्यांचा सहभाग असतो.
- आत्महत्या केलेल्या शेतकरी कुटुंबात आर्थिक समस्यांचा सहभाग असतो.

संशोधन पध्दती:-

सदरील संशोधनात वर्णनात्मक संशोधन आराखडा वापरण्यात आला आहे. यामध्ये शासनाच्या कार्यालयात नोंद झालेल्या आत्महत्या प्रभावीत कुटुंबाचा विचार करण्यात आला आहे. यासाठी द्वितीय साधनांचा वापर करण्यात आला आहे. जालना जिल्हातील 25 आत्महत्या केलेल्या कुटुंबाचा विचार करण्यात आला आहे.

विश्लेषण:-

सदरील संशोधनात प्रथम आत्महत्या करणाऱ्या शेतकऱ्याची वैयक्तिक गोळा केली. या मध्ये वय, लिंग, शिक्षण, इत्यादींचा विचार करण्यात आला आहे. कुटुंबिक स्थिती मध्ये कुटुंबाचा प्रकार, आजार, व्यसनाधीनता, वाद-विवाद, कर्ज, आदी बाबींचे विश्लेषण केले आहे.

शेती करताना शेतकऱ्याला बे-भरवसाचा पाऊस, ओला दुष्काळ, कोरडा दुष्काळ, बाजारभावात होणारी घसरण, शेतीसाठी सावकाराकडून, बँक इत्यादी कडून घेतलेले कर्ज, निर्यातीतील होणारे बदल, अशा अचानक येणाऱ्या अनेक संकटांचा सामना करावा लागतो, हवामानात होणाऱ्या बदलांमुळे शेतातील पिकांचे नुकसान होते. हजारो रुपये खर्च करून शेतकरी शेतमाल तयार करतो, त्याची काळजी घेतो. मात्र त्याच्या कष्टाला योग्य दर मिळतेच असे नाही. शेतकरी निसर्गावर अवलंबून असल्याने शास्वत कमाईचा अंदाज बांधणे कठीण असते. तसेच शेतकऱ्यांसमोर हमीभावाची समस्या देखील आहे. या सर्वांच्या आधारे निष्कर्ष मांडण्यात आले आहेत.

निष्कर्ष:-

- वय वर्ष 36 ते 45 या वयोगटात जास्त आत्महत्या दिसून आली आहे.
- आत्महत्या करणाऱ्यात पुरुषाचे प्रमाण जास्त आहे.
- आत्महत्या करणाऱ्यामध्ये शिक्षणाचा अभाव दिसून येतो.

- विभक्त कुटुंब पध्दतीत आत्महत्या दिसुन येते.
- बहूतेक कुटुंबात आर्थिक प्रश्न, व्यसनाधीनता, वाद-विवाद, आजारपण, इत्यादींचा समावेश दिसुन येते.

शिफारशी:-

- आत्महत्या ग्रस्त कुटुंबाला अनेक सवलती द्याव्यात.
- एकुणच शासनाने शिक्षणावर खर्च वाढवाव.
- शेतकऱ्यांना हमी भाव द्यावा.
- आर्थिक उत्पादन वाढण्यासाठी पाणी, विज, खते, या सारख्या सुविधा उपलब्ध करून द्याव्यात.
- समस्या समाधानासाठी मार्गदशक-सुपदेशक नेमावेत.

संदर्भ सुची:-

1. प्रदिप आगलावे, (2000), संशोधन वध्दतीशास्त्र व तंत्रे, नागपुर, विद्या प्रकाशन
2. अशोक नाईकवाडे (2008), शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या:चिंता आणि चिंतन, छत्रपती संभाजीनगर (औरंगाबाद), किर्ती प्रकाशन.
3. योजना- ऑक्टोबर 2007
4. दैनिक सकाळ अहवाल- 3 एप्रिल 2006
5. www.google.com